

Noget

om

Barthou, Waisenhuuset,
Opfostringshuuset

og

St. Hans Hospital,

i Anledning

af

almindelig Hospital.

KIØBENHAVNS
MAGISTRAT.

Kiøbenhavn.

Trykt hos Christian Frederik Holm,

1792.

1784

10

1118

Uoelge have vore offentlige Stiftelser henstaaet i mangfoldige Aar, og været ubekiendte i Henseende til deres indvortes Forfatning og Bestyrelse for Publico. Om de alle have besiddet den Fuldkommenhed, som gjorde bedre Indretninger usornødne, ere man just ikke eenige om, hvorfors det er meget at beklage, at der ingen almindelig Kundskab om offentlige Stiftellers Fond, Legater, Indretninger, Bestyrelser ic., er udbredet blandt det oplyste danske Publicum, der med Indsigt og Kyndighed kunde nytte disse Menneskekierlighedens Mindesmærker, og bies drage meget til de ædleste Hensigters sikrere Opnaaelse. Almindelig Hospital, denne betydelige Stiftelse, saa mange forarmede og elendige Menneskers Tilflugt, haver ogsaa i mangfoldige Aar baaret dette stolte Navn, og fordret Borgernes Agt og Tillid; men Erfarenhed haver lært, at denne vigtige Stiftelse havde sine betydelige Mangler, og at den kunde modtage en langt større Fuldkommenhed baade i sin Bestyrelse.

A 2

stys

styrelse og Indretninger; og om Hospitalet er saa lykkelig at naae denne, hvorom ikke kan tvivles, da haver man Skrivefriheden meget derfor at takke.

Andre offentlige Stiftelser, omendskiøndt de virkelig havde en sikrere Borgen for deres beste Bestyrelse, som almindelig Hospital, kan denne dog ikke forviffe Publicum om deres indvortes Fuldkommenhed, naar man ingen offentlig Kundskab og Oplysning haver derom. Selv de Stiftelser, der bestyres med Indsigt og Redelighed, kan, formedelst dette Mørke, ikke blive Mønster for andre, men kunde endogsaa i Steden for den Agt, som de virkelig fortiente, staae Fare for at blive fordunklede med den sorte Skygge, som en anden Stiftelse kunde kaste over dem; derfor ønsker vist mange af de offentlige Stiftelsers Bestyrere, som mener det redelig dermed, at offentlige Regnskaber maatte forfattes, Kundskab og Oplysning om deres Handlemaade maatte udbredes blandt Publicum, at de baade kunde befrie sig selv og deres Stiftelser fra den Mistanke, som den Ukyndige kunde fatte, foranlediget dertil af almindelig Hospitals Exempel. Men endskiøndt man kan ikke vel forsvare sig sørend man bliver anklaget, bør dog ingen ansee det for en Belgierning, som man bør takke for, at beskjylde nogen for at give dem Leilighed til at forsvare sig, og betage Folk deres usordeelagtige Tanker. Men man lade Tanken om en uredelig Bestyrelse fare; thi hvis som vil fremkomme med Anklagelse, han bør vide at bevise sin Ret dertil; og kiende noie Omstændighederne; og hvis der ikke veed dette, kan ligesaa lidt anklage som frikiende, da man
altid

altid bør have Troe og Tillid til den bestfikkede Bestyrelse, naar ikke nøie Kundskab om indsnegne Uordener giver Grund til det Modsatte. Men saa meget tør man altid paastaae, at ingen Stiftelse er saa fuldkommen, at den jo i een eller anden Post kunde modtage en Forbedring, naar man først kiendte dens sande Forsatning, og derved blev istandsat at kunde fremkomme med nyttige Planer til bedre Indretninger, hvorved maaskee store Summer aarlig kunde spares, eller og en større Nytte høstes af de medgadende Capitaler. Det kan ikke være ligegyldigt for Landsfaderen, der ønsker sine Undersaatter al den Lykke, de efter Omstændighederne kan nyde; det kan ikke være ligegyldigt for patriotiske Borgere, at de milde Stiftelser, som Edelmødighed har opbygget til Gamle og Svages Pleie eller den umyndige Ungdoms Opdragelse, opnaaer en mindre Fuldkommenhed, naar de kunde opnaae en større. Og naar Skrivefriheden og almindelig Oplysning blandt Publicum om Stiftelsernes Fundatser, Tilstand, Indretning, Capitaler og deres Bestyrelser til Stiftelsens Hovedmaal kunde bidrage hertil; saa var det høiligen at ønske, at samme ikke maatte være Hemmeligheder, som, naar man er Stiftelsens Bestyrelse uvedkommende, ikke kan faae Kundskab om. Troeligt er det, at isald det blev beordret, at man ved enhver Stiftelse skulde forfatte en Underretning om dens Begyndelse, Fremgang, Fond, Indretning, Bestyrelse, med hvad mere der kunde agtes fornødent til Oplysning, det vilde have sine ønskelige Følger, om ikke just strax i de første Aar, saa dog ved Forandring af Tid og Om-

stændigheder. For nogle Aar siden læste man nogen
 saadan Underretning om Academiets Midler og deres
 Anvendelse; der antændte sig ved samme et Lys, som
 formedelst sin uformodentlige Oprindelse og Glæde,
 nær havde blendet Dinene paa Lærdømmens Tilhæn-
 gere selv; da mange af dem havde nydet godt af hens-
 sovnne Olde-Fædres Omsorg for Efterslægtens Sønner,
 uden at de kiendte de hensmuldne Belgiorere og kunde
 yde dem en taknemmelig Erindring; men som oftest
 troede, at de havde Distribuenternes Naade ene der-
 for at takke; man læste meget derom, men man
 tænkte mere. Imidlertid troer mange, at det var en
 Begierning, som vil have mange ønskelige Følger,
 og beklager kun at saa store Summer, som gaae Tid
 efter anden igiennem forskiellige Mænds Hænder, og
 ere underkastede saa mange Forandringer, ikke ere blev-
 ne mere betryggede ved offentlige Regnskaber. Det
 er vel uden al Tvivl, at offentlig Bestyrelse alletider
 er sikrere end enkelte Mænd; og at det derfor vilde
 mere opmuntre de Edeltænkende til Godgjørenhed,
 naar de forud saae deres Gavers Anvendelse til Ho-
 vedmaalet betryggede med saa megen Sikkerhed, end
 naar de skal overlade dem til private Mænd, der ved
 deres Afgang maae igien overlade dem til andre, om
 hvis redelige Bestyrelse Giveren ikke haver nogen Sik-
 kerhed. Offentlige Regnskaber ønsker nu vore oplyste
 Tider; og hvorfor skulde man nægte nogen Stiftelse den
 Forbedring og Fuldkommenhed, den kunde derved er-
 lange, eller hvem vil vel indestaae for, at Stiftelserne
 ere saa fuldkomne, at de ingen Forbedring behøver?

Mon et Bartov, et Balsenhuus, et St. Hans Hospital, et Opfostringshuus har naaet al den Fuldkommenhed i deres Indretninger, i Oeconomie ic., som de kan modtage? mon her ikke kunde være noget at erindre? Dette vil vel neppe nogen kunde paaftaae, omendskiøndt man havde den største Agt baade for Betienternes og de Foresattes Indsigt og Nødelighed. Selv Fundatørerne og gamle Anordninger udelukke eller hindre ikke disse bedre Indretninger, naar de ere prøvede efter Fornuft og Overlæg. Maaatte man spørge: hvorfor anordnede Legator Anvendelsen af sine Midler paa den eller den Maaade? da kan man svare, fordi man den Tid ikke kjendte nogen bedre! men kunde han nu see op af sin Grav og erfare, at man nu kunde høste mere Frugt af de samme Gaver paa en anden Maaade, som mere Kundskab og Erfarenhed haver lært, da vilde han unægtelig give den sit Bifald; og der hvor Fundatører tier, haver de Foresattes Indsigt og Nødkierhed desmere Naadighed til at indrette, forandre og forbedre, efter Tid og Omstændigheder, hvor det sande Gavn fordrer det. Og det er vel uden al Tvivl, at den Oplysning de nærværende Tider kan rose sig af, kunde, naar ikke Leiligheden dertil blev betaget ved det Uvidenheds Mørke, som Stiftelserne ligge nedstunkne i, i mange Dele give Planer og Tanker til Indretninger, som naar de med Forsigtighed og prøvet Overlæg bleve fulgte, kunde, dels for nærværende Tider, dels for de tilkommende spare store Pengesummer, hvorved saa megen mere Nytte kunde opnaaes. Hvor mange af de theoretiske Videnskabers forskellige Grene kunde

ikke finde en practisk Indflydelse endog paa Stiftelsers
 Oeconomic, naar disse Videnskaber ikke skulde doe
 med mangen. Hierne, der baade havde Evne og Lust
 at virke til almindeligt Beste, naar Publiciteten,
 dette uskatteerlige Gode, opfordrede de ædle Patrioter
 med deres forskjellige Indsigter at bidrage hver sit
 til det almindeliges Gavn. Jeg nævner her først et
 Martow, dette Edelmobighedens Mindesmærke, som
 Menneskekierlighed aabnede som Tilflugt for trængende
 Medbrødre; hvor meget suldkomnere vilde det ikke være
 blevet bygget og indrettet, hvor mange Summer skulde det
 ikke i Tidernes Længde have sparet, dersom flere med deres
 Indsigt kunde have hver gjort sine Erindringer, der
 kunde have gjort Planen i det Hele saa meget bedre; det er
 vel ikke at tvivle om, at de henfarne Tider havde og
 saa deres kyndige Mænd, ligesom de nærværende ha-
 ver sine. En stor og bekostelig Mangel er det unæg-
 telig ved denne Bygning, at den ligger paa et fugtigt,
 om ei sumpigt Sted, og de underste Stuer saa nær
 ved Grunden; hvor skadelig for Sundheden slig Fug-
 tighed er, især naar mange Mennesker der opholder
 sig, derom vidner en Mængde Medicinske Auctorer,
 som udleder en heel Sværm Sygdomme og Ekstræ-
 ligheder af denne Aarsag. Hvor ødelæggende for Byg-
 ningens Materialier, Inventarium ic., og hvor be-
 kosteligt i Tidernes Længde giver Erfarenheden Beviis
 nok for; da dette Hospital efter sag Aar maa lade
 gjøre store Reparationer, som denne Mangel eene og
 allene forarsager; havde man alle de Pengesummer
 samlede paa et Sted, som denne Fugtighed haver ko-
 stet

stet Stiftelsen i den Tid den haver staaet, da troer jeg, at mange Mennesker kunde derved være blevne hiulpsne; hertil behøver man ikke meer Beviis, end blot den sunde Fornuft og lidt Kyndighed i Tingene. Hvor let skulde dette ikke have været forekommet, naar flere havde havt Leilighed til at anvende beres Indsigt? Endogsaa i gamle Dage haver der været dem, som vidste at opløste Bygninger over Jorden med Grunde eller Fodsteene, og at fylde Grunden med Sand, Kul, Steene, Gruus ic., og give Vandet det hastigste Aflob deraf, og havde dette været iagttaget ved et Wartow, skulde maaskee mange tusinde Rigsdaler været blevet sparede. Men lad være denne Mangel er der, og haver viist den Opmærksomme sine skadelige Følger, mon da ikke den nærværende Oplysning, der skinner iblandt Publicum, endnu kunde tiene Stiftelsen i denne Henseende?

Wartow haver omtrent 300 Lemmer, som ligge i lange Stuer fra den ene Ende af Stiftelsen til den anden i Senge af et forunderligt Slags, hvoraf ere i de 2de Stuer, som grændser med den ene Ende mod Volden, og med den anden til Kirken, 3 Rader, nemlig en Rad ved Vinduerne til Vandkunsten og en ved Vinduerne til Gaarden, samt een midt i Stuen. Naar man vil betragte dette Slags indbyggede Senge, vil man unægtelig tilstaae, at disse maae meget bidrage til at conservere den Fugtighed, Stuerne ere beladte med, og i Forening med Steengulvet i underste Etage, gjøre disse Stuer høist ubehagelige, og meget skadelige for Helbredet; for at overbevises herom, behøver man

kun at tage disse Stuer og især Mandfolkestuerne i Betragtning, og jeg troer, at mange vil tilstaae mig, at et sundt og frisk Menneske behøvede kun at ligge her i et par Dage og Nætter for at blive antastet af adskillige af Alderdommens Svagheder. Om dette maaskee skulde være Ursag til, at saa mange af Lemmerne ere saa Kranke, er vanskeligt at afgjøre, men falder dog troeligt. Naar man nu forestiller sig, at i disse Stuer er ingen Varme, ingen Rakkellov, der ved sit Træk kunde forfriske Luften, kan man let forestille sig, hvorledes disse Stuer maae være beskafne, hvor der sielden om Sommeren, men aldrig om Vinteren bliver Vinduer aabne. Dog mange Forestillinger behøver man ikke at gjøre sig; Stiftelsen og dens Stuer staae aabne for enhver, der vil tage dem i Betragtning.

Siden man nu ikke kiender noget til denne Stiftelse, torde man dog vel spørge: om det var at rokke gamle ærbørdige Statuta, overtræde Foundationer, og fornærme de hensmuldne Belgjørerere i deres Grav, og de Mennesker, som de saa omhyggelig tiltænkte deres Godhed, om man tænkte paa at forbedre denne Stiftelses Indretning og forekomme megen Bekostning, og maaskee mange snigende Sygdomme og Svagheder, som saa omhyggelig opklæktes og næres inden disse Vægge? jeg tvivler ikke paa at jo Forbedring kunde findes Sted, naar Klogskab og Redelighed og Omhu for Medmennesker forenede sig, og ved Publiciteten blev opfordret til at vise deres Virkning.

Skulde det maaskee ansees for taabeligt og fornærmeligt, naar man troede, at disse forunderlige Tresurer i Wartow, der tjener baadtil Senge, Spi-
sekammere og Forraads-Kammere, da der baade paa
Hulderne inde i Sengene kan sættes Madkruffer og
oven paa, Flesk, Smør, Sild ic., bleve reent affkaf-
fede, og derimod bleve anbragte ordentlige Senge,
som i Frue- Arbejdsanstalt, men Tid efter anden
med tilbørlig Varsomhed? Er det et særdeles Pri-
viligium, Lemmerne i Wartow haver fremfor andre,
at de maae nyde disse monstrøse Senge, der lader dem
ofte igien indaande den samme fordærvede Lust, de ofte
haver udaandet, da maae jeg sige, det er mange af
dem et dyrt Privilegium, som de ofte besvære sig over
uden at vide hvorfor. Mon det ikke var en stor Vels-
gierning mod Menneskeligheden, naar der i Steden
for Steengulv i de underste Etager bleve lagte Bræde-
Gulve, efter at Grunden var noget forhøiet, og i
disse raar og kolde Stuer bleve anbragte et Par Kaf-
kelovne eller 3 i hver, som skulde sættes midt i Stu-
erne? Om dette end skulde medtage mere Beføstning
end hidtil skeet er, troer jeg, at man igien vilde spare
baade paa Bygningen selv og Inventarium, der unægt-
telig meget maae bedrøves af slig Fugtighed. Men
jeg troer, at Beføstningen ikke vilde blive saa betyde-
lig, naar Klogskab og oekonomisk Indsigt blev taget
i Raad med. Paa Spindestuerne i Wartow gives jo
Brænde nok; bleve der satte Kaffe-lovne paa beres an-
dre Stuer, og ordentlige Senge, da behøvedes ingen
særskildte Spindestuer, enhver kunde da sidde ved sin
Seng og finde Rum nok for sig og sin Hof, hvilket
man

mange besuden gjør af Kierlighed til sin Plads og sin Seng, endogsaa nu, da der foruden disse store Senge staaer baade Skrine, Dragkister og Skabe i samme Stuer, som kunde sættes i Gangene og paa Loftterne; man vandt da Rum baade paa Spindestuerne som og i Vorgestuen til andet Brug. Naar disse lange Stuer paa denne Maade bleve indrettede, da vilde den skadelige Fugtighed fordrives, og den bedærvebe Luft, som indspærres mellem de høit opbyggede Senge mærkeligen forbedres, da den kunde finde Flugt ud af Stuerne igiennem Kaffelovnene, og frisk Luft igien ved Dørrenes Aabning kunde indlades.

Er det sandt, hvad en vis Physicus paastaar, at kun en fjerde Deel af vor Atmospheriske Luft tiener til at kunde nære vort Liv, og de tre fjerdedeele ere uuelige, om ikke dræbende, saa bør ikke fugtig usund Luft anses med ligegyldige Dine, og man bør ei forlange, at Vanen, som man siger, er den anden Natur, skal gjøre Mennesket stærkt til at kunde taale den; thi Exempler haver beviist, at man ved at vænne sig til noget usædvanligt, har, i Steden for at faae en anden Natur, tabt den man havde. Dog! dersom Medmenneskers Hilsen og Liv skulde lide under slige Omstændigheder, dersom en større Bequemmelighed i Livet, samt Omhue for Medmenneskers Pleie gjør Forbring paa bedre; da troer jeg, at Sagen foetiener Opmærksomhed. Ligegyldige bør de aldrig være, som er anbetroet den høie Post, at drage Omsorg for saa mange af deres Medmennesker.

Det Mærke, der bedækker denne fugtige Voelig, forbyder mig at tale mere herom; man haver ingen offentlig Underretning om dens indvortes Forfatning eller Bestyrelse og hvad der henhører, og om denne kunde modtage Forbedringer; i disse og flere Poster maae jeg overdrage dem at afgjøre, som kiender den næiere.

Det Kongelige Waissenhuus i Kiøbenhavn kan vel ligesaa lidet, i det Hele betragtet, brøste sig af, at have naaet den mueligste Fuldkommenhed, og kunde derfor haanlig foragte Forbedringer af nærværende Tids Oplysninger. Den Hensigt er stor og værdig, nemlig: at antage sig Umyndige og Faderløse, og opdrage saa mange unge til Statens Tieneste. Religionen, som er Menneskens høieste Adel og Lykke, haver man heller ikke forsømt; fire Attestati ere disse Unges Lærere, der skal give dem Oplysning i Christendommens Kundskab, Sæven og Regning, lige indtil at de skal confirmeres. Desuden er Stedet forsynet med en Præst, der koster Stiftelsen maaskee aarligen omtrent 600 a 800 Rdr. Hvor rigtigt dette er i nærværende Tider, ere alle ikke enige om. Adskillige ere af den Mening, at disse Pengene tilligemed de øvrige Omkostninger, som Kirketienesten medtager, kunde spares, uden at Børnene derved skulde sættes tilbage i deres Religion eller vor Herre skulde blive fornærmet.

Stiftelsens Lærere, som alle ere Candidater til Præste-Embeder, maae uden al Tvivl kunde give de Unge saa megen Oplysning, som de i denne Tid kan tage
 imod

imod, og derfor behøvedes, saa troet man, ingen egentlig Præst i denne Henseende, omendskøndt han havde med Underviisningen at bestille; og i Henseende til den offentlige Gudstjeneste med Prædiken, Messe &c i Kirken, da seer man kun liden Nødvendighed heri paa Waisenhuset, hvor der ere unge Børn, og Bettenterne ere ei heller saa gamle, at de alle gierne kunde umage dem til nærmeste Kirke; og mon ikke Børnene vilde være vel tilfreds med, at kunde spadsere til Byens Kirker, i Steden for at gaae ud af deres Stuer og ind i deres Capel? Mon det ikke var godt, at de kunde komme til at høre forskjellige Præster? vore Kirker ere for nærværende Tider ikke saa fulde af Menneker, at de gierne kunde rumme Waisenhuus-Børnene med, og i manglende Fald kunde de gierne hver Klasse gaae med sin Informator til forskjellige Kirker. Herved kunde især høstes den Fordeel, at man kunde søge de Prædikantere, som havde den meeste Tydeligheds Gave, og best kunde gjøre Indtryk paa unge Hierter. Skal man derimod være bunden til stedse at høre een; ja da maa man høre ham som han er, enten han er fattelig eller ikke, enten han prædiker for høit eller for lavt; desuden er en Mand sig altid selv gemeenlig liig; kunde disse derfor høre forskjellige Præster, vilde maaſkee Opmærksomheden bedre vedligeholdes. Noгле ere derfor af den Meening, at man kunde allene ved denne Post svare Stiftelsen en Summa maaſkee af et tusinde Rigsdaler aarlig, og endda opnaae Hensigten med de Unge lige saa godt, om ikke bedre. Om Klædedragten, Haandarbeide, Oplysning i Begyndelsesgrundene til Videnskaberne, der kan anvendes i det

dage

Daglige Liv, kunde komme i nyere Betragtning, anseer mange som en ønskelig Sag. Skade, man haver ingen offentlig Underretning, ingen almindelig Kundskab om denne herlige Stiftelse; hvad man derfor kan sige derom, er intet betydende. Den Kundskab, Rejsende haver indlagt sig ved at besøge flige og flere Indretninger i fremmede Lande, hvor man bedre haver forstaaet at indrette Arbeidsanstalter og forene Lærdom og Oplysning med Arbeide og Virksomhed, kan ikke blive til Nytte for os, naar den Kyndige og Erfarne, som meget kunde nytte vore Stiftelser med sine Indsigter, hverken veed hvad Fuldkommenheder de have, eller hvad Mangler der er ved dem; betages ogsaa derved Leiligheden til at virke til deres Gavn.

I store Kongens Gade finder vi lige saadan en Stiftelse, omtrent af samme Natur og samme Navn: det Kongelige Opfostringshuus. Her troer man at adskillige Forbedringer kunde finde Sted, og een blandt de vigtigste var nok at kunde give Anslag til at forbedre Kassen, da man siger, at den skal være temmelig svag; Skøndt Stiftelsens Forstander (alle brave Mænd og Forstandere usfortalte), er bekiendt over den hele Bye for en grundærktig Mand. Indsiget og Redelighed i at virke for en opvoxende Ungdoms Veste, kunde her vise sin herlige Indflydelse; og i flere end een Henseende troer man, at denne Stiftelse kunde modtage Forbedringer, naar ikke Uvidenheds Mørke skjulede Manglerne her ligesom paa flere andre Steder. Fra den spæde Alder i en Række af 6 a 8 Aar, ere disse Børn beskæftigede med Catechismus og Pontoppidans For-

Kla

klaring; og hvor vel fordøjet disse ere om Catechismi-Lærdommen forvandles til sund Føde for Sielen, eller den er som Cruditeter i Hiernen: om den mere beskæftiger Forstanden end Hukommelsen: er meget vanskeligt at bestemme; men mange ere af den Mening, at den idelige Skoletvang, det eensformige, som falder ved at lære Catechismum eller Forklaringen i 6 a 8 Aar, den liden Bevægelse, som disse Unge have, da de i den Alder trænger til megen, Mangel af anden Beskæftigelse, svækker baade Sielens og Legemets Evner meget, eller at jeg skal udtrykke mig anderledes, giver dem ikke saa megen Næring eller Veilighed til at trives; og hvo tvivler om, at den menneskelige Kundskab og Begreb tiltager mere ved at lære en Ting af kiende fra meer end een Synspunct, ja at forskiellige Ideer eller Begreeb staaer i stor Forbindelse med hinanden til at oplære Forstanden. Mange troer, at den eensformige Catechismi-Læsning trætter Forstanden, betager Lyft og Iver hos den Unge, givr ham kied og fortrædelig; og at dette som oftest er Aarsag til, at han efter 8 Aar ikke forstaaer sin Catechismus tilgavn. Og mon der ikke hos disse i Ringhed fødte Børn ofte findes store Natur-Gaver, og Evner til megen Duellighed, naar de blive rettelig opelskede? Mon Læremaaden har ver al den Fuldkommenhed, som vore nærværende oplyste Tider anseer som den beste? Mon Lærebøgerne ere de tydeligste og fremsætter de fornødne Lærdomme med fornøden Klarhed, saa at ifald de Unge ikke træffer for en Lærer, der besidder Sagtmodighed og Tydeligheds Gave, de da ikke i Steden for ædel Kundskab

og Lust og Kiærlighed til Religionen, skulde fatte Mis-
 tanke til den, som til dunkle og urimelige Lærdomme,
 der ere geistligt Digt, og en uovervindelig Had til en
 Lærdom, som havde kostet dem saa mange Plager i en
 Alder, som stemte deres hele Natur til Glæde. Mon
 der ikke i disse Henseender kunde være noget at erindre
 til Forbedring? maaskee her kunde blive Leilighed til
 at udrette en stor Gierning, naar Indsigt og Medeligs-
 hed blev sat istand til at give nyttige Planer, der maa-
 skee vilde have de ønskeligste Virkninger, og danne
 mangt et Subject til mere Forstand og Dyd. Imid-
 lertid bliver det dog altid ønskeligt, at man kunde ad-
 sprede dette Uvidenheds Mærke, som skjuler ogsaa den-
 ne Stiftelse, og at man ved Publiciteten fik den at see
 i sin sande Skikkelse, og det vilde da maaskee snart
 blive klart, om den kunde modtage Forbedringer, eller
 den alt havde naaet den Fuldkommenhed, som den kuns-
 de; og da fik man maaskee at see om den Tanke var grun-
 det eller taabelig, at disse unge, der af Naturen ere
 forsynede med samme menneskelige Siel og Siel-Evs-
 ver, ikke kunde lære at kiende Naturens Herre anders-
 ledes end af Catechismus, og om deres Forstand ikke
 ligesaavel kunde fatte korte Begyndelses Grunde til vers-
 lig Wiisdom, der maaskee vilde opvække baade Lust og
 Fyrrighed hos dem, naar de, ikke som Catechismus
 skulde tvinges ind i Sukommelsen Ord til andet, men
 foredrages paa en tydelig Maade ved mundtlig Under-
 viisning. Mon der ikke nu og da skulde findes een eller
 flere blandt Lærerne, som forstod den Kunst at opvæk-
 ke Lære-Begierlighed hos den Unge, og ved sine munde-
 lige Forklaringer ligesom ufornærkt saae Forstanden til

at fatte adskillige Sandheder af Moralen, Astronomien, Geographien, Historien, Physiquen, Mathematiken ic.; men denne sidste Videnskab maae ikke foredrages efter Lærebøger, som siger, f. E., at man skal multiplicere eller dividere 11 Pd. 12 Lod 3 Qvint. med 7 Rdlr. 5 Mk. 9 S., thi dette er mere at forvirre end at opklare de dødeliges Forstand. Kort sagt: helst de Videnskaber, som haver meest Indflydelse i det daglige Liv, hvilket vilde gjøre den Unge desmere lærebegierlig; og naar Forstanden først havde fattet det rette Begreb, vilde den nok hielpe Hukommelsen til at beholde det. Erfarenhed haver ofte beviist, hvorvidt en fornustig Læremaade kan bringe et almindeligt Genie i 6 a 8 Aar; og de forarmede Forældre sender ofte deres pialtede Børn til Opfostringshuuset med rige Naturens Gaver; og deres lærte og kræne Føde, kielne Opdragelse, vellystige Udspredelser, skal ikke hindre dem paa Stiftelsen til at kunde lære. Naar nu disse Begyndelses-Grunde ikke blev givet enhver især lectieviiis ligesom Catechismus, og fordret udenad tilbage, men foredraget mundtlig af Læreren for alle paa eengang, mon da den ene ikke vilde kappes med den anden om at gjøre Fremgang, og mon ikke de, som ei saa godt og hastig kunde fatte som andre, vilde ved Omgang med dem blive underviste? Hvor mange skulde der da ikke iblandt det store Antal Drengbørn fatte mange skønne Sandheder, naar her til saadan Underviisning blev taget 4 til 6 Timer ugentlig af de 30 Timer eller mere, som bliver anvendt til Catechismi, eller Forklarings-Læsning, og nogen Skrivning og Regning. Ingen vilde vel være saa taabelig at spørge, hvortil skulde saadan Underviisning for Børn, der ved

ved deres ringe Stand og Forældres Trang ere udelukke fra at blive store Mænd i Verden, og ligesom bundne til Haandverksstanden; men dette er vel ikke afgjort, at naar der sandtes dem, som af Naturen vare begavede med lykkelige Evner, og bleve i Ungdommen anbragte til grundig Underviisning, at de ikke ogsaa kunde blive duelige og gavnlige Mænd i Staten i en anden Virkefreds; men lad være, at de end skulde blive Læredrenge hos Haandverkere, og Catechismi Forklaring kunde være nok for dem til at blive en god Skoemager, Smeder, Bødker og andet deslige; Skylder man da ikke Menneskesielen den Cultur og Dannelse, som den kan erlange? hvor meget vilde det ikke bidrage til at gjøre gode Borgere af disse Haandverksdrenge naar de i Ungdommen havde faaet et sundt Begreb om den Verden hvori de leve, om de Ting og Begivenheder, som daglig foregaaer i Naturen? Hvor mange af slige Børn, naar de vare blevne Mænd, skulde ikke skatte sig lykkelige, at de i Ungdommen havde faaet nogen Kundskab, som kunde skaffe dem baade Lyst og Smag paa Læsning, at de i deres Frietimer kunde dermed, finde en nyttig Tidsfordriv, og Underholdning for deres Sieler, i Steden for at søge en mindre værdig Udspredelse? Hvor mange skulde derved ikke blive baade til fornuftige og sædelige Borgere, der endog i deres Haandverker kunde forene Theorie med Praxis, uden at være en Art af Machiner, som gjør Arbeidet saaledes, fordi Læremesteren og hans Lamp har givet Armene og Fingerne den Mechanismus? Aldrig kan man tale nok om en Opfostrings- en Opdragelses- Stiftelses Vigtighed; og om det Kon-

Rongelige Opfostringshuus har man sagt saa lidet, og det som verre er, veed man intet at kunde sige, fordi det er saa lidet bekiendt for mange brave og indsigtsfulde, der baade kunde og havde Lyst at sige meget til dets Fuldkommenhed. Fattig-Stiftelser for Gamle og Udlevede ere af stor Vigtighed, og kræver brave Opfynsmænd, der med Indsigt og Redelighed kan sørge for disse Hielpeloses Pleie og Livets sidste Bequemmeligheder; men af langt større Vigtighed ere Opdragelsers og Opfostrings-Stiftelser for Unge; hine have for det meste igiennemvandret deres Bane, og Verden og alt er dem næsten ligegyldigt; men disse ere først begyndte at betræde deres, med sunde Evner og levende Tilbøieligheder, der staae aabne saavel for Indtryk af Lasterne, som af Dyden; deres Vandel igiennem Verden bestemmes for det meste af den Opdragelse, de haver faaet, og denne haver vigtige Følger for dem selv, for deres Afkom, som de skal opdrage for Staten, hvis Styrke og Hæder det er, at have fornuftige, dueelige og retskafne Borgere; kort: for Tid og Ewighed. Mange have troet, at paa et Opfostrings- og Opdragelseshuus for saa mange Unge, burde man ei allene drage Omsorg for, hvad der henhørte til den beste og sunde Forflegning for de Unge, og for den menageerligste Maade for Stiftelsen, men og for hvad der henhørte til deres Sundheds Bedligholdelse i andre Deele, og troede at det derfor var got, at disse Unge, hvis Legems Styrke og Helbred tillige haver en betydelig Indflydelse paa Sielens Virksomhed og deres tilkommende Lykke, fik en tilbørlig Motion, og blev holdt til adskillige Arbeide; hvorvidt slige Opfostrings-

Stif-

Stiftellers egentlige Opsynsmænd kunde have den bedste og modneste Forstand, til at indrette og afpasse alt efter Tidernes og Omstændighedernes Beskaffenhed, staaer ikke saa let til at bestemme. Af Publiciteten kunde man derfor faae at vide, hvor antagelig den Mening var, hvor vidt saadant kunde skee og hvad Nytte det vilde medbringe; i det mindste kunde man vente det oplyst, hvorfor, at de vindskibelige Udlændinge kan høste saa megen Nytte af opvørende Børns Arbeide, naar den hele Krop hos vore Opfostringshuus-Børn ikke har andet at bestille, end huse den Siel, der finder sin hele Beskæftigelse i Forklaringen eller Catechismus. Om sal. Kong Frederik, der skienkede 10000 Rdlr. til Opfostrings- eller Børnehuuset haver meent det saaledes, veed jeg ikke saa lige; men saalænge alting ligger som i Dvale, mange som kiender Forsætningen ved Stiftelserne haver ikke Lust eller Evne at kunde virke til Forbedring; og andre igien som haver begge Deele, fattes Leilighed og Midler dertil; da maae man enten sætte blind Tillid til de beskikkede Opsynsmænds Ufeilbarhed i at ramme det beste og tienligste efter Omstændighederne, endskiønt man troer, at saa mange Sagttagelser i Henseende til Pleie, Lærdom, moralsk og medicinsk Opdragelse, og mangfoldige flere, som Bestyrelsen fordrer, overgaaer de Foresattes Forstand, eller og maae man ligesvem troe, at det kunde blive langt fuldkommere, naar man ikke foragtede at tage dem i Raad med, som forstod det bedre; Publiciteten tilbyder sig at skaffe Stiftelserne baade mange og brave slige Raadmænd, der uden at blive Rassen til Besvær, vil mere nytte, end maaskee mangan een, der kunde ansee sin

egen Interesse for det fornemste ved Stiftelsen, og leve i øvrigt ubekymret om dens Vel eller Vee.

I Henseende til Børnenes Klædebrug er ikke alle enige om, at den er den beste og mest oeconomiske paa dette Sted, endskiondt man seer, at den er den almindeligste, saaledes som Moden og den almindelige Brug er. Her synes mange, at man gierne kunde indføre en egen Dragt for disse grønne Dreng, maa skee til megen Menage for Stiftelsen, uden at støds anmod de Grunde, der med Bisald haver forjaget National-Dragten. Disse Børn have ligesom andre brave Mænd Kiøle, Vest og Buxer; de tvende sidste passer vel til Kroppen, der er intet manglende, intet overflødig, hver Traad gjør, saa at sige sin Nytte; men naar man betragter Kiølen, der vel er besat med sine tilbørlige Knappe og Knappehuller, men hænger dog altid aaben, saa seer man, at den netop beklæder Armene, som Vesten intet haver med at bestille, og for Resten hænger den fra Nakken til Beenene som en Klokker Kappe, og beklæder kun Nyggen, der mest kan taale Kulde, og er mindst udsat for dens stremme Virkninger. Naar Publiciteten opfordrede kyndige Mænd til at give deres Tanker tilkiende ogsaa i denne Henseende, da torde maaskee Medici afgjøre, om Kiølen kunde affaases uden Sundhedens Forlis; og Skræderens Maal kunde overtøye vedkommende om, at Stiftelsen kunde spare betydeligt, og dens Børn have bedre Nytte af deres Klæder, naar man beklæder deres Krop for oven efter samme Nøisomheds Regler som fra neden, med at give dem runde Trøier eller Vester, der tilknaappes foran.

og da seer man nogle af Opfostringshuus-Børnene i denne Dragt, at gaae ud i Frost og Kulde, uden at de mærker til Savnet af deres slingrende Kioler; og kan de undertiden taale at gaae med slige Trøier, da de almindeligviis bruger Kioler, saa kunde de det langt bedre, naar de bestandig bleve vantte dertil; man kunde da spørge, hvorfor denne Dragt ikke bliver almindelig, naar den med langt mindre Bekostning kan gjøre meer end samme Nytte, da man især i de mildere Tider af Aaret gierne kunde spare meget paa Klæderne, i den Sted at de ved nærværende Dragt endog i hede Sommerdage maae slide baade paa Vest og Kiole, der desuden maae være dem besværlig at slæbe paa, fremfor en kort afrundet Trøie eller Vest; Stiftelsen og dens Børn kunde maaskee blive meget tient med, at Skræder-Indsigt ved Publiciteten ogsaa kunde have Leilighed at gjøre sine Anmærkninger.

Soldaterne leed for nogle Aar siden en Slags Forandring i deres Kioler; og ingen tvivler paa, at baade Deconomien og Soldaten, der fik en Kiole bedre stiftet efter hans Krop, vandt derved.

Men om Moden, der, uden at tage imod fornuftige Grunde, eller høre anden Raason, end hendes egne dumme og stive Capriser, behersker Menneskene med despotisk Vælde, vilde taale at see de grønne Drengs saa vanskabte i runde Trøier, det maae den afgjøre, som kiender hendes Naade bedre end jeg; imidlertid haver hun dog adskillige Gange maattet bukke under for Dyd og sund Fornuft; og man troer, at

diffe, understøttede af Publiciteten, vil temmelig knække hendes Herredømme.

Mon det nu skulde være ønskeligt eller ei, at man kunde læse offentlige Underretninger om de offentlige Stiftelser, at Publicum ikke skulde være uvidende derom, at man ved at kende de giorte Indretninger, baade kunde blive de Mangler vaer, som hindre den væsentlige Hensigts Opnaaelse, som og kunde blive sat i Stand til at give sine Tanker tilkiende til bedre og nyttigere Foranstaltninger.

Man maatte spørge: hvorfor skulde disse Stiftelser og deres Forfatning ligge i Mørket, da Lyset er saa velgiørende? da man ikke engang behøver at tage almindelig Hospital til Betydning paa, at Stiftelserne kunde trænge til mere Fuldkommenhed og mere Tilsyn, end de egentlige Opsynsmænd kan give; men man kan a priori bevise det, og see det uimodsigelig, at Stiftelserne vilde vinde betydelig, naar mange tillige kunde gavne hver med sine forskellige Indsigter, hvor let vilde det da ikke blive for de egentlige Bestyrere, naar de kunde af manges Tanker og Planer til bedre Foranstaltninger, vælge de beste. Det er ingen ligegyldig Sag for Staten og den rejskafne Landsfader, enten de ædle og værdige Hensigter med slige Stiftelser opnaaes eller ikke; dette erklæres tydelig nok i Forordningen, Skrivestriben angaaende; hurde da ikke Bestyrerne for de offentlige Stiftelser hertil ligeledes byde Haanden, og ved Publiciteten opfordre kyndige Mænd til at arbejde med i dette Sag?

Det

Det Kongelige Opfostringshuus er forsynet med en Kirke eller Capel, hvori holdes Prædiken hver Søndag af Informatorerne, som dertil skiftes; hvor nødvendig denne Kirke haver været forhen, maae den dømmes om, som haver havt Kundskab om Stiftelsen i den Tid; Nu derimod troer man, at vor Herre ikke vilde fornærmes, om denne Kirke blev anvendt til andet Brug, og den hele Guds Tjeneste der gik ind. Opfostringshuusets Børn gaae hver Søndag i almindelig Hospitals Kirke; Betienterne ved Stiftelsen ere sunde og friske Mennesker, som gierne kan søge Byens Kirker, og behøver slet ikke nogen Cabinets eller Capels Prædiken.

Uden for Porten have vi den saa kaldede Lade Gaard, St. Hans Hospital og Claudi Rosettes Stiftelse, der haver været ligesaa urørt af kritiske Penne, som nogle af de andre Hospitaler; imidlertid troer man, at dette ogsaa kunde have sine Mangler, og da det ikke haver opnaaet al den Fuldkommenhed, som det kunde modtaage, var det høist at formode, at redeligssindede og indsigtsfulde Patrioter, der tænker paa de lidende Medmenneskers Vel, kunde med deres Kundskab og forskellige Evner bidrage meget til Forbedringer i disse Elendighedens Boeliger, naar man ved Publiciteten fik Leilighed til at kiende dette Hospitals sande Forfatning, med alt hvad did henhører af Fundus, Legater, Anordninger med videre; Mangler ere der uden al Tvivl ved denne, ligesom ved andre, og som dog Tid efter anden kunde høves, naar ikke Mørke og Uvidenhed skulede dem for Publici Dine. Mon det
ikke

ikke er en Mangel, at der paa saabant Hospital ikke er en Have eller grønne Steder beplantede med Træer, hvor de Gamle og Skrøbelige og Reconvalscertere kunde nyde frisk Luft under en vederqvægende Skygge, da der ere baade Haver, Græsgange og et stort Bange til Stedet, men NB. ikke for Hospitalets Fattige? Hvor vederqvægende vilde det ikke blive for disse, naar de kunde fordrive noget af den lange og formedelst Svaghed kiedsommelige Dag, ved at indaande frisk Luft, og række deres Lemmer i Græsset under Træernes Skygge, i Steden for at gaae inde imellem Hospitalets Bygninger i en broelagt Gaard, omgivet med qualm Luft og ubeskiermet mod Solens alt for stærke Heede; hvor smukt havde det ikke været, isald man tænkte paa, allerførst at forsyne Hospitalets Lemmer med det fornødne, nyttige og beqvemmelige, paa et Sted, hvor der fandtes Plads nok dertil.

Mon Daarekisterne paa dette Hospital ikke kunde fortiene deres Betragtning, og mon de enten have Fuldkommenheder eller Mangler fremfor andre polerede og oplyste Folkes Indretninger for deres gale og affindige Mennesker, eller hvad man vil kalde dem? Dette Spørgsmaal kunde man nok ønske besvaret: om Daarekisterne paa St. Hans Hospital er blot for at fængsle de affindige, gale og rasende Mennesker, for at de ikke skal gjøre Skade? eller de ansees som de beste og sikreste Indretninger og Midler til at restituere de Gale og give dem den tabte Forstand tilbage? og om Kyndighed og Medicinsk Indsigt har anseet det for tienligst og best, at Daarekisten skalde være nær ved

ved Jorden eller under den? Ingen vil nægte, at Galenskab er en Afvigelse fra Naturens Orden; at den kan have sin Oprindelse fra Legemet, naar denne Maskine er kommen i Uave, og at Galenskab altsaa kan have forskellige Aarsager, og behøver derfor forskellige Cuur-Methoder; kun den som selv var taabelig, vilde troe, at Daarekiste var det eeneste General- og Universal-Middel for Galenskab; skal derfor de Galne restitueres, saa maae Aarsagen til denne Sygdom hæves og Maskinen bringes istand igien; men Keenlighed, frisk Luft, der styrker Nerverne og det hele Legeme, og gjør det beqvemt til Sielens Værksted, er yderst nødvendigt for friske og kloge Mennecker til at beholde deres Helbred og Forstand; aldrig burde disse tvende Dele da fattes dem, som allerede ere bragte i Uorden, og saa meget mere behøver dem, om de skal komme sig igien, og ikke af det modsatte blive bestandig competerede til Daarekisten. Paa Grund heraf tør man frit paastaae, at Daarekister ikke burde være i de underste Etager tæt ved Jorden, langt mindre under den i indelukte Gange af høie Muure med et lidet Vindue tæt under Loftet, hvor Qvalm og usund Luft forøger Ureenlighederne ligesom disse den, og i Forening med hinanden tør vove paa at gjøre de friske Mennecker selv syge, som skal omgaaes hine. Værelser, som vare høiere i Befret, og saaledes indrettede, at de kunde udluftes, var uden al Tvivl hertil meget bedre; meget vilde det da befordre Keenlighed og Luftens Forfriskelse i disse, naar man altid havde nogle ledige til at skifte paa, hvori man kunde sætte de Galne, medens de andre bleve aabnede for Veir og Vind,

der kunde udføre den bedærvede Lust og giftige Dunster. Hvor meget kunde der ikke siges i denne Henseende om slige Bærellers og Daarekisters Indretning, der maaskee kunde ogsaa komme dette Hospital til Gavn, om det ikke allerede havde naaet al den Fuldkommenhed i denne Henseende, som det efter Omstændighederne kunde tage imod, især naar dette Hospital enten skulde flyttes eller opbygges paa nye, som Ordet gaaer? Hvor ønskeligt var det da ikke, at det blev indrettet efter den bedste Plan, at ikke Efterkommerne i nærmeste Slægt, om ikke nogle i nærværende selv, skulde antaste Mangler og Ufuldkommenheder, som ved første Indretning kunde været forekommede, men siden ere enten blevne umuelige eller i det ringeste forbundne med store Penge-Bekostninger at hæve; saavel Physiici som Medici og flere, der havde været opmærksomme paa Mennesket og Begivenheder i Verden, kunde med deres Indsigter virke her maaskee noget betydeligt til Menneskelighedens Gavn, der kunde have velsignede Følger igiennem Aarhundrede; dog heri at indlade mig i nøiere Bestemmelse af slige Indretninger, er min Indsigt alt for utilstrækkelig; det var ruere per vitium nefas; men saa meget tør jeg altid sige, lat gal er den Tanke, at Daarekisten er et General- og Universal-Middel for Galenskab; (men saa affindigt har maaskee vel aldrig nogen tænkt) der behøves kun liden Kundskab til at indsee, at floge Folk kunde blive affindige, halvgalne kunde blive heelgalne, og de som vare heel galne, men stod til at redde, kunde blive det bestandig ved at indsluttes i Daarekister, hvor Ureenlighed og fordærvet Lust med et

Slags

flags Vold angriber endogsaa de Sunde i samme Oe-
 blik de træder ind. Man forestille sig, at Grandfning
 i hemmelighedsfulde og dybe Sandheder, Religions
 Skrupel ic., haver trættet Hiernen paa den ene og
 bragt hans Maskine i Uorden eller en Skrue løs, som
 man siger: (men hvad dette er for en Skrue, hvor den
 sidder, og hvorledes man skal skrue den fast igien, dette
 er vanskeligt at sige) for saadan Person troer jeg aldrig
 et eensomt Sted kan være tienlig, uden til at betage
 ham de Adspredelser, der kunde afvende hans Tanker
 fra den Grublen, som var den første Aarsag til hans
 Galenskab; haver han nu kun Ansag dertil eller er
 allerede halvgal, da vil Daarekistens Koelighed, dens
 qvælende Lust inden faa Uger gjøre ham til en complet
 Candidat. Kan Tungvindighed, Mildtsyge eller Mo-
 dersyge, alt for stor Blodrigthed være Aarsag til Ussin-
 dighed og Galenskab, da troer jeg aldrig at Daare-
 kistens stille Levnet og dens usunde Dunster kan være
 andet, end et General-Universal-Middel til at for-
 mere Sygdommen, ved at forsøge den Ussindiges Phan-
 tasier og omhyggelig vogte hans Legeme for den friske
 Lust og den fornødne Bevægelse, der kunde affisole det
 alt for hede Blod, og bringe Circulationen og Væd-
 skerne i den tilbørlige Gang; og haver en alt for stor
 Mængde af galbeagtige Vædske, eller og ilde cureret
 og inddrevet Fnat været Aarsag til Sygdommen, da
 vil man uden medicinsk Indsigt lettelig begribe, at
 Daarekisten, naar den ikke er forsynet med tilstrækkelig
 frisk Lust og tilbørlig Reenlighed, vil omhyggelig udklæk-
 ke den begyndte Sygdom, og ved meer og meer at
 klække den, vil snart bringe samme til Modenhed, og
 for

forsikre den Syge om Competence til bestandig Besiddelse af denne gyselige Braae. Dog! Daarekister bør være Forvaringssteder for Affindige, som formedelst deres Uregierlighed bør indspærres medens deres Sygdom behandles med den udfordrende Cuur og Medicin, og derfor hverken bør ansees som Universal-Middel til at helbrede de Affindige, og langt mindre som Middel til at gjøre kloge Mennesker til galne, og de som ere halvgalne til heelgalne, eller de som kunde blive helbredede til bestandig Affindige; saa meget veed| enhver med almindelig Menneskeforstand, men dette kan man altid sige om dette slags Boeliger, (alle brave Daarekister ufortalte) at de ere de beste, hvor man tit og ofte kan forfriske Lusten og skaffe Reenlighed; og derfor vil det unægtelig komme meget an paa, hvorledes de ere byggede, ikke tæt ved Jorden, mindre under den, ikke bag andre Baaninger hvor Lusten ikke kan have sit Strøg naar man vil aabne dem; ikke paa sumpig og moradsig Grund, langt mindre ved Pøler og stillestaaende stinkende Baae; thi kan disse bringe Mennesket ud af sin naturlige gode Tilstand, maae man og omhyggelig vogte andre derfor, som fra en fordærvet og syg Tilstand skal bringes over igien til en sund. Det var saa meget mere at ønske, at man vilde værdige denne Post en alvorlig Opmærksomhed, saasom kun meget saa tager disse den menneskelige Elendigheds Boeliger i Diesyn; den Gysen det indjager, at see affindige rasende Medmennesker, det skumle og rædselsfulde Mærke og den angribende søle Stank, der hersker inden de store Planketykke Dørre, beslagne med Jeru-Studer, og svære Tasse-Laase, affrækker i Almindelighed Mennesker

nesker fra at nærme sig disse rædsonne Braaer; Steder, som man virkelig burde tage i Oiesyn for at lære Menneskeligheden at kiende under forskiellige Skikkelser, og uddrage sig selv nyttige Moraler, der kunde have virksom Indflydelse paa Tænke- og Handlemaaden.

Kunde da nu den Kundskab og Oplysning, som herker iblandt Publicum, udrette noget til Forbedring endogsaa i disse de Unkværdiges Boeliger, hvo vilde da skiule deres Mangler, og ikke meget mere opfordre enhver, hvis Indsigt kunde have de ønskeligste Virkninger igiennem Aarhundrede, at give sine Tanker til Kiende?

Kundskab om offentlige Stiftelser burde være offentlig for enhver, da den maaskee til megen Skade ved en eller anden offentlig Anstalt er hos alt for faa, maaskee hører som et Inventarium til Stedet, som Formand eller hans Fuldmægtig afleverer til Eftetmand; mange vilde maaskee spørge ligesom jeg, hvorledes gaaer det til, naar Mænd, hvis Handel og Wandel, Opdragelse og Indsigter ere gandske fremmede for offentlige Midlers, Anstalters og Indretningers Bestyrelser, af en eller anden Aarsag bliver satte til Oiesynsmænd, foresatte Directeurer ic.; hvorledes erhverver de sig den Indsigt, den Kundskab om Stiftelsernes og Foranstaltingernes Forsatning og sande Tilstand, de Mangler som burde høves, de Forbedringer som burde iværksættes; hvorfra skal de hente denne Kundskab, som de saa nødvendig bør have, for at svare til det Navn de bære? Hvorfra skal de hente den

ne Kundskab? den som best kunde give Oplysning heri, burde maaskee mindst betroes dertil, og ere der ingen Kilder uden for offentlige Stiftelser eller Foranstaltninger, at ose Kundskab, saa bliver nok denne den eneste paa Stiftelsen selv, nemlig: at henvende sig til Contoiret; og skulde man da engang imellem ikke træffe for en ærlig og redeligfindet Mand, kunde man blive skammelig bedragen; thi politiske Marsager byder undertiden, at man ikke bør ose Kilden tom paa eens gang. Den allermest veltænkende Opsynsmand eller Directeur, om han med den redeligste Omhuie ivrede for sin Stiftelses Vel, kunde dog komme til at give slemme Lærepenge, naar han enten ikke havde sikre Midler til at forskaffe sig Oplysning om enhver Ting, eller han og skulde erhverve sig denne efter Haanden ved Tid og Leilighed; men det værste er kun, at disse Lærepenge i saa Fald gif paa andres Bekostning. Hvor ønskeligt var det ikke derfor, naar man af offentlige Underretninger, om hvad der henhører til Stiftelserne kunde indsamle den Kundskab, som er saa nødvendig for enhver, der ere satte som Opsynsmænd over andre, og uden hvilken de ikke kan være det de bør, men bærer kun et tomt Navn, som vel flinger stort i Uvidendes Øren, men medfører kun liden Nytte for de anbetroede Foranstaltninger, Stiftelser &c.

Og uden al Tvivl var det meget nyttigt, at man kunde indsamle disse fornødne Kundskaber, førend man paa eens gang bliver occuperet med for mange Forretninger. Overnaturlige Ting haver nok aldrig tildraget sig i Bestyrelses-Ræsenet, og sielden overordentlige; den

den naturlige Maade at gaae frem paa til Kundskab og Indsigt, er uden al Tvivl eens for alle; kun Indbildning og forvirret Hjerne troer, som Rabener siger: Hvem Gud giver Embede, giver han ogsaa Forstand; Indsigt og Kyndighed i det Fag man bliver sat, og det Embede og den Post man bliver an betroet, maae erhverves med Flid og Brug af Eftertanke, om man skal kiende Sandheden saaledes som den er, og om man skal kunde virke for Stiftelsernes og det Offentliges Vel; men hvorledes skalde man vel kunde forsøge sin Kundskab og Indsigt, naar man ikke havde sikre Kilder til at udlede Sandheden af, og Midler til at forsøge den med? men intet kan give Stiftelsernes Opsynsmænd bedre og sikrere Kilder til at øse Underretning af, ingen kan meer upartisk levere dem Midler i Hænde til at forsøge dem med, end Publiciteren, denne Landsfaderlige Belgierning. Hvo veed, hvad Indskydelse da Publiciteten kunde have paa vore offentlige Stiftelser? hvo vil være Borgen for, at de haver al den Fuldkommenhed de kan naae? Thi saa længe man ingen Kundskab haver om dem, kan man ligesaa lidet frikiende dem for Mangler, som man kan beskylde dem derfor; Publiciteren maae dog allerider være ønskelig for Stiftelserne under alle Omstændigheder; for de mangelfastige, at de kan forbedres, for de fuldkomne, som bestyres efter Klogskabs og Redeligheds nøiagtige Regler, at deres Fuldkommenhed maae erkendes, og blive Mønster for andre.

J Betragtning heraf ønsker maaskee mange med mig: 1) At alle Forstandere ved offentlige Stiftelser vilde give en kort, men dog tydelig Underretning om

Stiftelsens Foundation, Legater, de senere Kongelige Anordninger, og derpaa giorte Forandringer, Stiftelsens Fremgang og dets nærværende Tilstand, tilligemed Regnskabet, og ifald nogle Foresatte, som dog ikke kunde formodes, skulde hermed være for seendragtig, saa tvivles ikke paa, at naar Stiftelsens sande Vel hermed kunde fremmes, de hoiere Collegier vilde tage sig heraf og give Befaling dertil, at Publicum ikke skulde være uvidende, eller fatte Mistanke om den beste Bestyrelse, hvorved nogle af Stiftelserne kunde maafee tabe anseelige Summer, der ellers hos saa velgjørende en Nation kunde falde i dets Lod; Arbeidsanstalterne vidner herom, da nogle af dem ei allene have kraftige aarlige Bidrag, men ogsaa allerede anseelige Legater; men her elstes ogsaa Lyset mere end Mørket.

2) At, naar disse Bekjendtgjørelser vare gaaet i Forveien, paa en eller anden Maade blev udsat nogen Premie for den beste Afhandling om den tjenstligste og beste Indretning, hvorved mange vilde opmuntres til at bearbejde dette Sag, og som vilde meget bidrage til Stiftelsernes Fuldkommenhed, der er saa saare vigtig for en velindrettet Stat, og paa hvis gode Indretning beroer saa mange af vore Medmennekers Skiebne.

3) At en Commission af indsigtsfulde og redelige Mand, der i Overeenstemmelse med de indkomne Afhandlinger kunde udarbejde en Plan, der kunde sættes i Virksomhed; og endelig

4) At

4) At denne Plan maatte igien fremlægges for P^ublici Domstoel, for at erholde dets Bifald førend den blev Majestæten fremlagt til Approbation; og da troer jeg, man kunde haabe, at der med Understøttelse og Almisse blev forbunden Virksomhed og passende Arbeide, da det første vidner om Medlidenhed og Godgjørenhed, det sidste derimod om Klogskab og Fornuft, da kunde man haabe, at tykke Mauer og gustne Ansigter, forbunden med Strømpestrikken og Pontoppidans Forklaring, ikke skal undertrykke de lykkeligste Naturgaver, men at den fremspirende Ungdom blev paa en mere behagelig og passende Maade sat i Virksomhed; da kunde man haabe, at Friderichs Villie blev opfyldt; at Industrie og især Manufactur Arbeide hastigst og med mindste Bekostning kunde fæste Rødder, som ellers hos os gaae saa langsom frem, endskiøndt vi have saa mange Natur-Producter, der af Udlændinger bliver forædlet, og igien betales for Udenlandske Vahre; dog hertil behøves Oplysning. Ved Mørkhed og Taage ligger alting i Dvale, naar derimod Solen med sit giennemtrængende Lys og Varme opliver Naturen. Himlen give da, at denne oprindende Soel ogsaa maatte udbrede sin oplivende Kraft over disse Stif- telse; dog! herpaa kan man ikke tvivle, Landets sande Ven, vor utrættelige Frederik, vil byde Lyset skinne frem, der, hvor Mørkhed har skjulet de bedrøveligste Mangler.

Priselige Indretninger skal da skaffe Landet Ære og dets Borgere sand Lykke, Dyd og Bindskibelyghed, disse hinanden saa nær beslægtede, skal staae Haand t Haand

Haand for at frøite Nigern med Lyksalighed. En
 hver retskaffen dansk og norsk Mand skal opreise sin
 Fyrste levende Verdstytter i hengivne trosfaste Hierter,
 og disse skal kraftigere bevidne hans Høihed og Døds
 for Efterslægterne, end Egyptens stolte Pyramider.

